

УДК 821.162.1.09]:130.1:111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.46.2.49>**БИГУНИ О. ТОКАРЧУК ЯК МОДЕЛЬ ОНТОЛОГІЧНОЇ РЕЛЯЦІЙНОСТІ:
СТАТИКА VS. ДИНАМІКА ПОЗА ЛОГІКОЮ ПРОТИСТАВЛЕНЬ****FLIGHTS BY O. TOKARCZUK AS A MODEL OF ONTOLOGICAL
RELATIONALITY: STATICS VS. DYNAMICS BEYOND BINARY OPPOSITION****Крюкова Ю.Д.,***orcid.org/0000-0002-7769-3402*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Актуальність дослідження зумовлена тим, що у сучасному світі динаміка дедалі частіше абсолютизується як ознака розвитку, ефективності та прогресу, тоді як статика маргіналізується і сприймається як застій або втрата. Така асиметрія призводить до формування патологічних моделей існування, у яких рух набуває характеру втечі, а зупинка – стану стагнації. У цьому сенсі текст О. Токарчук *Бігуни* не лише репрезентує цю проблему, але й відкриває можливість її переосмислення на онтологічному рівні, що робить його надзвичайно релевантним для сучасного літературознавчого і філософського аналізу. **Наукова новизна розвідки** полягає у запропонованій концептуалізації статичної і динамічної не як опозиційних категорій, а як взаємозалежних режимів буття, кожен із яких може функціонувати у двох модальностях: позитивній і негативній. Такий підхід дозволяє вийти за межі традиційних оцінних схем і показати, що ключовим є не сам факт руху чи зупинки, а їхній внутрішній режим функціонування і зв'язок із екзистенційним станом суб'єкта.

У статті введено поняття онтологічного ритму, який визначається як динамічна взаємодія статичної і динамічної, що забезпечує цілісність людського досвіду. У цьому контексті дослідження демонструє, що втрата цього ритму – тенденція, що є характерною для сучасної культури й характеризується надмірною мобільністю, призводить до розриву між дією і осмисленням, між зовнішнім і внутрішнім виміром існування. Тоді як відновлення цього взаємозв'язку відкриває можливість для формування нової моделі суб'єктності, у якій рух і зупинка взаємореалізують одне одного. Стаття ставить за **мету** обґрунтувати, що роман О. Токарчук *Бігуни* демонструє те, як дихотомія статичної vs. динамічної трансформується у складну онтологічну модель, у якій ці категорії функціонують як взаємозалежні режими буття, здатні набувати як патологічних, так і генеративних форм залежно від внутрішнього стану суб'єкта.

Узагальнюючи можемо **зробити висновок**, що стаття пропонує якісно нову концептуальну рамку для аналізу сучасної літератури і культури, у якій статична і динамічна розглядаються не як протилежності, а як взаємозалежні і взаємоперехідні форми буття. Такий підхід не лише поглиблює розуміння роману О. Токарчук, але й відкриває ширші перспективи для дослідження екзистенційних і культурних процесів у добу глобальних змін, коли питання балансу між рухом і зупинкою набуває принципового значення для збереження людської суб'єктності.

Ключові слова: статика, динаміка, онтологія, опозиція, баланс.

The article's relevance deals with the latest world's tendency where dynamics is increasingly being treated as a feature of development, productivity, progress while stasis is being marginalized and is treated as stagnation, loss, deterioration. Such asymmetry gives rise to pathological patterns of being where movement is correlated with escape, and stop as a stagnation. In this sense Tokarczuk's text *Flights* not only outlines this problem but also gives the possibility to reconceptualize it ontologically that makes it highly relevant for contemporary literary and philosophical analysis. The research contributes **novel insights** into stasis and dynamics conceptualization but not as opposed categories but as interdependent modes of being where each of them can function in both positive and negative modalities. This approach makes it possible to move beyond traditional evaluative frameworks and to demonstrate that what is crucial is not the mere fact of movement or stillness, but their internal mode of functioning and their relation to the existential state of the subject. The article introduces the concept of ontological rhythm, defined as a dynamic interaction between stasis and movement that ensures the integrity of experience. In this context, the study demonstrates that the loss of this rhythm leads to a rupture between action and reflection, between the external and the internal dimensions of existence. Conversely, the restoration of this rhythm opens the possibility for the formation of a new model of subjectivity, in which movement and stillness mutually realize one another.

The article aims to substantiate that in Olga Tokarczuk's novel *Flights*, the dichotomy of stasis vs. dynamics is transformed into a complex ontological model in which these categories function as interdependent modes of being, capable of assuming both pathological and generative forms depending on the subject's internal state. **In summary**, the article proposes a new conceptual framework for the analysis of contemporary literature and culture, in which stasis and movement are understood not as opposites but as interdependent and mutually transitive modes of being. Such an approach not only deepens the understanding of Tokarczuk's novel but also opens broader perspectives for the study of existential and cultural processes in an era of global change, when the question of balance between movement and stillness becomes crucial for the preservation of human subjectivity.

Key words: stasis, dynamics, ontology, opposition, balance.

Постановка наукової проблеми. Впродовж історії існування людства завжди є тексти, котрі своїм масштабом мислення екстраполуються за часово-просторові межі, оскільки піднімають питання онтологічного спектру трансформуючи людську думку як таку. Серед міриад написаного зовсім небагато текстів стають тими точками напруження, в яких індивідуальний голос автора ототожнюється глибинним запитам епохи. Й справа тут не лише в художній майстерності, новаторстві форм, а в унікальній здатності бути співзвучним із тим виміром людського досвіду котрий перебуває в лімінальній зоні й чекає осмислень, однак вже є інтуїтивно досяжним. Ідеї закладені в таких текстах резонують не стільки вербально, скільки мають своєрідну стихійну інтелектуально-хвильову природу, яка синхронізується не лише через вербальний рівень, але й внутрішні ритми людства у певний момент його історичної зрілості до змін. Проте така готовність ніколи не є випадковою, бо має тривалий процес кристалізації у кризових точках, коли звичні моделі мислення поступово вичерпують себе, коли екзистенційна напруга між людською природою і світом досягає своїх критичних рівнів. Саме тоді й настає момент, коли нагально-необхідним стає радикальне переосмислення самого способу буття людини в світі. Запити такого рівня й дають поштовх до з'яви текстів, котрі не пропонують готових відповідей й рішень, проте відкривають вимір зовсім іншого бачення, ведуть до змін світоглядної оптики, спонукають до виходу за рамки інерційного існування. Вони розцінюються не стільки як відображення реальності, а як інструменти її осмислення й трансформації.

У такому контексті феномен визнання окремих творів на найвищому рівні, зокрема присудження Нобелівської премії, дає підстави розглядати це не тільки як оцінку літературної якості, але й як індикатор глибинних суспільно-культурних процесів. Такий текст стає немов дзеркалом у якому людство має унікальну можливість побачити й відрефлексувати власний стан розвитку свідомості, стати голосом який артикулює те, що вже назріло в колективному полі й прагне бути вербалізованим й почутим. Твір польської письменниці О. Токарчук *Бігуни* [1] й проблеми сучасної епохи зазвучали в унісон, у момент, коли світ переживає безпрецедентні трансформації: глобалізація, цифровізація, прискорення темпів життя, поява штучного інтелекту – все це нові форми раціональності, що змінюють уявлення про людину і її місце у світі. Усі ці процеси створюють ситуацію, у якій традиційні уявлення про суб'єкт, ідентич-

ність, рух, розвиток опиняються під питанням. Людина сьогодення дедалі глибше занурюється в режим безперервної динаміки, де рух позиціонується не лише як необхідність, а норма, вимушеність, імператив. Перманентна активність, зайнятість, мобільність, зміна інформаційних потоків локацій, функцій, соціальних ролей тощо – формує новий модус існування, в якому зупинка розцінюється як потенційна загроза. Так як перед обличчям норм нинішнього суспільства пауза означає відхилення від потоку накопичення та споживання, а отже втрату своєї актуальності й існування поза системою. Людство навіть не замислюється про те, що саме в безперервності руху приховується одна з головних екзистенційних проблем сучасності. Формується режим буття, на який власне й звертає нашу увагу своєю творчістю О. Токарчук, як на екзистенційну модель людини, яка обирає невпинну динаміку, як спосіб втечі та уникнення себе. Рух, що втрачає зв'язок із внутрішніми налаштуваннями стає деструктивним, бо більше не є вираженням надлишку сил й розвитку, а реакцією на страх перед тишею в якій ми неминуче постанемо обличчя-в-обличчя з власним я. Тому й не дивно, що сучасна культура не далеко відійшла від своїх базових архетипів, які програвались ще в древніх віруваннях, коли образ секти старообрядців (*Бігуни*) та їхня віра в те, що зло, яке керує світом можна оминати лише через постійну динаміку вважалось загальноприйнятим. У такий спосіб рух стає метафорою, інтегрованою в сучасність, що окреслює той спосіб існування людства, що нині набуває глобальних масштабів. Однак ключовою відмінністю є те, що це зло інтеріоризується, бо не переслідує людину ззовні, не існує як зовнішня сила від якої справді можна втекти, а стає частиною суб'єкта, що витісняється, заперечується, а отже не приймається, не інтегрується. У психологічному плані це те, що ми матеріалізуємо як *тінь* й як те, що не вписується у бажаний, очікуваний соціумом образ себе й тому виштовхується з поля свідомості. Проте втеча від того, що є невід'ємною частиною особистості – неможлива. Навпаки виникає певний екзистенційний парадокс: людині здається, що чим швидше вона рухається, тим менше часу вона має для рефлексії й тим менше шансів зустрітись із власними внутрішніми суперечностями. Однак це не зовсім так, бо неусвідомлена динаміка веде до накопичення напруги, до втрати цілісності, до розриву між зовнішнім і внутрішнім. У певний момент цей розрив стає настільки значним, що потребує не косметичних змін, а зупинки й глибинного переосмислення самого способу існування.

Саме окреслена фундаментальна проблематика й надає твору О. Токарчук такої *актуальності*, так як виводить глобальні питання на рівень осмислення та усвідомлення. Його сила й потенціал полягає в тому, що він не моралізує, а підсвічує наші тіньові сторони, де читач може побачити себе у цьому русі, впізнати власні механізми втечі, власну участь у цьому безперервному процесі заперечень. Текст не критикує, а дає нам інструменти розрізнення неусвідомлених структур досвіду, що заважають нам зупинитись й не тікати від самих себе. У світі, де штучний інтелект бере на себе дедалі більше функцій мислення, аналізу, обробки інформації, людина опиняється перед необхідністю переосмислювати власну природу. Усвідомити, що якщо раціональність може бути делегована машині, то що залишається людині? Й відповідь на це питання лежить не у ще більшій динаміці, не у ще вищій продуктивності, бо людині за швидкістю ніколи не дорівнятися машині, тому її сила в здатності до рефлексії, до зупинки, до внутрішнього бачення. Саме ці якості не можуть бути замінені жодною технологією.

Отже, проблема піднята у дослідження на матеріалі тексту О. Токарчук *Бігуни* виходить за межі літератури і набуває онтологічного виміру. Йдеться не просто про інтерпретацію тексту, а про спосіб існування, який визначає майбутнє людства. Якщо людина не навчиться зупинитися, вона ризикує втратити саму можливість розуміння себе. Без цього розуміння будь-який рух втрачає напрям і сенс, перетворюючись на інерційний процес, що веде не до розвитку, а до виснаження, що й складає **новизну дослідження**.

Метою статті є деконструювати опозицію рух vs. зупинка, динаміка vs. статика не як рекомендацію, а як гостру необхідність, яка передбачає не відмову від одного чи іншого, а якісно новий рівень *реляційної взаємодії*, де рух і зупинка в рівній мірі частини одного цілісності. Довести, що людина має генерувати такий онтологічний стан, у якому динаміка більше не має бути втечею, а стати продовженням внутрішньої ясності й для усвідомлення цього потрібна зупинка, як умова цієї ясності, як простір, у якому можливе побачення того, що зазвичай залишається поза увагою. Реалізація мети потребує **виконання наступних завдань**: проаналізувати сучасні теоретичні підходи до проблеми мобільності і прискорення; виявити, як у тексті О. Токарчук репрезентуються різні модальності руху і статичності; обґрунтувати їхню взаємозалежність і амбівалентність; співвіднести ці спостереження з ширшими філософськими моделями, зокрема західними і східними

концепціями ритму і рівноваги; а також показати, як запропонована модель дозволяє переосмислити сучасний екзистенційний досвід.

Концептуально-теоретична рамка. Методологія розвідки. Проблематика співвідношення статичності й динаміки не як взаємовиключних, а як взаємозалежних онтологічних режимів сьогодні потрапляє у міждисциплінарний фокус уваги не лише гуманітаристики, а й інших царин знання. Й хоча існує чимало різних інтерпретаційних рамок усі їх поєднує переконання, що сучасне мислення дедалі більше відмовляється від жорстких бінарних схем на користь процесуальних, реляційних і ритмічних моделей буття. Сучасні реалії лише підкреслюють ці тенденції, коли ми аналізуємо сучасну культуру мобільності, антропології швидкості, постгуманістичних досліджень та метамодерної теорії, де рух і стабільність мисляться не як протилежності, а як тісно співіснуючі феномени. При побудові концептуально-теоретичного підґрунтя статті ми опирались як на погляди дуальної пари статика vs. динаміка у західній так і східній парадигмах мислення. Щоправда ці підходи мають в своїй основі суттєві відмінності. Так, для західного суспільства, що впродовж століть було досить логоцентричним й спрямовувало вектор пізнання назовні й постійне форсування динаміки як способу досягати максимальної продуктивності за принципом *вище швидше сильніше*, що повністю змістило вектор розвитку у русло динаміки. Й лише останнім часом ці традиційні підходи почали зазнавати якісно нових переосмислень. Приміром досить методологічно продуктивним є напрям у сучасних соціогуманітарних студіях, у рамках якого проблема співвідношення статичності і динаміки отримала системне опрацювання й має назву *mobility turn* (поворот до мобільності). Попри те, що на перший погляд може здатись, що такий підхід зводиться до простої апології руху, це зовсім не так, бо його ключова інновація полягає у тому, що він демонструє глибинну взаємозалежність динаміки і статичності, показуючи, що жодна форма мобільності не існує без відповідних режимів стабілізації. Центральними фігурами тут є британський соціолог Дж. Уррі й його праця *Mobilities* [21], в якій пропонується концептуальна рамка аналізу сучасного світу як мережі взаємопов'язаних рухів. Розвиток і конкретизацію цих ідей знаходимо у працях Т. Крессвелла зокрема у книзі *On the Move: Mobility in the Modern Western World* [4]. Науковець вводить важливе розрізнення між різними аспектами мобільності: одні форми руху заохочуються і легітимують, інші – контролюють

або забороняють. П. Адей, автор праць *Mobility* [3] та *Aerial Life* [2] розвиває ідею, що мобільність є не лише соціальним чи культурним феноменом, але й афективним і тілесним досвідом. У цьому контексті стає очевидним, що мобільність завжди передбачає певні моменти стабілізації: тіло повинно орієнтуватися у просторі, знаходити точки опори, навіть якщо цей простір постійно змінюється. Паралельно з формуванням *повороту до мобільності* у соціогуманітарних науках розгортається не менш впливовий напрям, який можна окреслити як критику *ідеології швидкості*. Якщо *mobility turn* показує структурну взаємозалежність руху і стабілізації, то цей корпус досліджень проблематизує саму норму прискорення в сучасному суспільстві. У центрі уваги опиняється те, як сучасні суспільства перетворюють швидкість на імператив (економічний, технологічний, культурний) і які екзистенційні та політичні наслідки має така абсолютизація динаміки. Відповідно, статика починає мислитися не як анахронізм, а як дефіцитний ресурс, необхідний для відновлення здатності до досвіду, уваги і саморефлексії. Ключовою фігурою тут є П. Вірільйо, який у низці праць *Speed and Politics* [23], *The Aesthetics of Disappearance* [24], *The Information Bomb* [25], *The Original Accident* [26] розробляє концепцію *дромології* (від грец. *dromos* – біг), тобто науки про швидкість. П. Вірільйо пропонує радикальну тезу: швидкість не є просто параметром технічного прогресу, вона є формою влади. Подальший розвиток цієї лінії знаходимо у працях Г. Розі зокрема *Social Acceleration: A New Theory of Modernity* [15] і *Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World* [14]. На відміну від П. Вірільйо, який акцентує на політичному аспекті швидкості, Г. Роза аналізує її екзистенційні наслідки. Його ключова теза полягає в тому, що прискорення не веде до насиченого життя, а породжує відчуження: людина втрачає здатність вступати у глибокі, резонансні стосунки зі світом. У подібному ключі працює Дж. Вайсман у книзі *Pressed for Time: The Acceleration of Life in Digital Capitalism* [27], де вона аналізує, як цифрові технології, замість звільнення часу, створюють постійний стан зайнятості і фрагментації уваги. Важливий внесок у критику швидкості робить також Бюн-Чул Хан у працях *The Burnout Society* [5], *The Transparency Society* [7], *The Disappearance of Rituals* [6]. Хан описує сучасне суспільство як суспільство самоексплуатації, де суб'єкт постійно мобілізує себе до діяльності. У цьому режимі відсутня зовнішня примусовість, натомість діє внутрішній імператив продуктивності. У культурних

студіях ці ідеї підхоплює рух *slow studies*, який розвивається у працях таких авторів, як В. Парк і Дж. Тімс *Slow Living* [12], а також у ширшому русі *slow culture* (К. Оноре *In Praise of Slow* [8]). Ці підходи не закликають до повної відмови від швидкості, але пропонують переосмислити темп життя, відновити баланс між активністю і паузою. У цьому контексті статика розглядається як умова уваги, якості досвіду і турботи про себе. Не менш важливими є дослідження у сфері медіатеорії. Наприклад, Б. Штіглер у працях *Technics and Time* [18] та *Automatic Society* [16] аналізує, як технології прискорюють процеси сприйняття і мислення, водночас підриваючи здатність до тривалої уваги (*long attention*). Він говорить про необхідність ретардації як уповільнення, відновлення індивідуальної і колективної суб'єктності. У філософському плані значний внесок у переосмислення цієї проблематики роблять дослідження у сфері процесуальної онтології. Особливе місце займають метамодерні студії, які прямо працюють із подоланням бінарних опозицій. Т. Вермеулен і Р. ван ден Аккер [22] у своїй концепції метамодерну вводять поняття *осциляції* як постійного коливання між протилежними полюсами без остаточного синтезу. У цьому контексті статика і динаміка постають не як взаємовиключні стани, а як полюси, між якими розгортається рух сучасної культури.

Однак важливо розуміти фундаментальний внесок саме східної думки, котра на відміну від західної завжди розвивалась у тандемі між рухом та зупинкою, адже саме ця онтологічна єдність лежить в основі всіх процесів, які ведуть до трансформації свідомості та внутрішньої рівноваги. Їй дуже часто саме ідеї східної філософії лежать в основі процесів західних переосмислень. Так, розвиток цієї логіки єдності знаходимо ще в працях класичної китайської філософії, передусім у тексті *Дао де цзін*, який традиційно приписують Лао-Цзи [11]. У цьому творі закладено фундаментальну ідею, що реальність функціонує через взаємодію протилежностей, які не є антагоністичними, а взаємно породжують одна одну. В індійській традиції ключовими авторами, які дозволяють осмислити цю проблему, є тексти *Йога-сутр* Патанджалі [13] та філософія санх'ї, пов'язана з іменем Ішваракрішні (автора *Санх'я-каріки*) [9]. Тут динаміка і статика виступають як дві фази процесу: рух створює матеріал досвіду, а зупинка дозволяє його осягнути. Суттєвий внесок у розробку цієї проблематики зробили також представники Адвайта-веданти, зокрема Шанкара. У буддистській філософії, особливо у школах махаяни,

ця проблема отримує інше формулювання через концепти порожнечі (*шуньята*) та взаємозалежного виникнення. Сучасні інтерпретації цих традицій представлені у працях таких авторів, як С. Судзукі [20], який популяризував дзен на Заході, або А. Воттс, який у своїх роботах *The Way of Zen, The Wisdom of Insecurity* [28] підкреслював ілюзорність протиставлення руху і спокою. У сучасній академічній філософії варто згадати також Ф. Жюльєна [10] та його праці, який аналізує китайське мислення як альтернативу західній логіці опозицій, показуючи, що у китайській традиції зміна і стабільність мисляться як аспекти одного процесу.

Методологія дослідження у цій темі не може бути одномірною, оскільки сам об'єкт аналізу це взаємодія статичної і динамічної онтологічних режимів у тексті О. Токарчук передбачає багаторівневий підхід, що поєднує літературознавчі, філософські та культурологічні інструменти. Узагальнюючи, можна сказати, що методологія дослідження ґрунтується на поєднанні: герменевтичного методу (інтерпретація тексту як цілісності); концептуального аналізу (реконструкція ключових категорій); наратологічного підходу (аналіз структури і форми); культурно-теоретичного підходу (*mobility turn*, критика швидкості); феноменологічного аналізу досвіду; порівняльно-філософського підходу (інтеграція західної і східної думки). Саме така багаторівнева методологія дозволяє адекватно охопити складність досліджуваного феномену і показати, що у романі О. Токарчук статика і динаміка постають не як опозиція, а як взаємозалежні режими буття, які формують цілісну онтологію сучасної екзистенції.

Виклад основного матеріалу. Людство у своєму розвитку дедалі більше приходять до усвідомлень, що те, що свого часу вважалося беззаперечною істиною, нині зазнає радикальних переосмислень. Так, приміром фундаментальні дихотомії які досить тривалий час визначали європейську раціональність більше не існують в статусі жорстких полярностей. Вони розмиваються, взаємопроникають, виявляють свою залежність одна від одної. Однією з таких базових пар є статика vs. динаміка – категорії, що історично корелювались з протилежними модулями буття. Проте у світлі новітніх філософських і літературознавчих підходів ця бінарність виявляється не просто недостатньою, а принципово хибною, оскільки вона ігнорує глибинну онтологічну взаємозалежність цих феноменів. Роман О. Токарчук *Бігуни* стає одним із тих текстів, де ця

взаємозалежність не лише художньо репрезентується, а й концептуально осмислюється як умова самої можливості людської екзистенції. Йдеться не просто про те, що рух і зупинка співіснують, чергуються або вступають у напружену взаємодію, а йдеться про дві сторони єдиного онтологічного процесу, який не може бути редукований до жодної з них окремо: «Якщо так розуміти час, то людське існування можна поділити на етапи, так само, як рух у просторі поділений паузами – місцями. Ці паузи фіксують нас у часопліні. Той, хто стоїть і втрачає відчуття місця, в якому перебуває, миттю втрачає й відчуття часу. Що більше пауз у просторі – себто що більше місць ми відвідуємо, – то інтенсивнішим є наше відчуття часопліну» [1, ст. 171]. Хоча й західна традиція довгий час виносила зупинку на маргінес, оскільки в логоцентричному суспільстві єдиною можливою формою прогресу вважався саме рух, як форма накопичення та влади. Західна цивілізація історично робила ставку на динаміку. Від ідеї прогресу Нового часу до сучасної культури швидкості та продуктивності рух постає як безумовна цінність. Бути у русі означає бути живим, активним, успішним. Зупинка ж часто асоціюється із застоєм, регресом, втратою. Проте ця аксіологія руху приховує у собі парадокс: рух, який не має внутрішнього центру, не спрямований до осмислення, поступово втрачає свій продуктивний характер і перетворюється на форму втечі. Однак ця тенденція не була загальнолюдською. Якщо взяти ширший філософський контекст ми побачимо, що в різних культурних традиціях існує чимало прикладів, що демонструють гармонійне взаємоіснування цих здавалося б протилежних начал. Йдеться про божества Шива і Шакті в індуїзмі, де статичний, трансцендентний принцип свідомості немислимий без динамічної енергії прояву; Пуруша і Пракріті у санскриті, де чисте споглядання і матеріальна активність співіснують як нерозривна пара; інь і ян у даоській традиції, де темне і світле, пасивне і активне постійно переходять одне в одне, формуючи гармонію світу. Навіть на рівні тілесності ця подвійність виявляється як симпатична і парасимпатична нервові системи, які регулюють стан напруги і розслаблення, мобілізації і відновлення. Навіть у стані повного спокою тіло пульсує, дихає, циркулює кров, відбуваються мікроруки, які не фіксуються свідомістю. Водночас жоден рух неможливий без моменту стабілізації: щоб зробити крок, потрібно спертися; щоб побачити, потрібно зафіксувати погляд; щоб мислити, потрібно утримати думку. Таким чином, уже на рівні тілесності виявля-

ється, що статика і динаміка – це не альтернативи, а взаємозалежні фази одного і того ж процесу. Рух завжди містить у собі точки опори, а спокій приховану активність. Аналогічно, вдих і видих не є протилежними актами, а фазами одного процесу дихання, яке регулюється затримками між ними, організовуючи процес без якого будь-які форми життя є неможливими. Можемо висувати, що людське буття як таке розгортається у постійному коливанні між динамікою і статикою, між виходом у світ і поверненням до себе, між розсіюванням і збиранням. Саме цей ритм створює можливість досвіду, пам'яті, ідентичності.

Роман О. Токарчук – ціла художня лабораторія, де цей ритм не лише зображується, а й піддається рефлексії. Він показує, що сучасна культура, захоплена ідеєю руху, ризикує втратити здатність до зупинки, а отже до осмислення. І водночас він нагадує, що статика без руху перетворюється на застиглу форму, позбавлену життя. Саме в цьому напруженому балансі між двома режимами і розгортається людська екзистенція як процес, що ніколи не може бути зведений до однієї з його сторін, але завжди існує як їхня нерозривна єдність. Тож, статика і динаміка є не протилежностями, а взаємозалежними аспектами єдиного онтологічного процесу. Таким чином, можна стверджувати, що О. Токарчук пропонує не опозиційну, а реляційну модель, що має глибокий онтологічний характер й стосується не лише структури тексту чи поведінки персонажів, а самого способу існування людини у світі. Однак у самому тексті цей тандем не подається як гармонійний та збалансований. Навпаки, текст демонструє його напруженість, нестабільність, інколи навіть паталогічність.

Сучасна людина занурена у глобалізований світ постійної мобільності настільки, що зміщується в сторону динаміки. Подорож, переміщення, транзит стають не просто частиною життя, а його домінуючою формою. Проте ця гіпердинаміка не веде до розвитку у класичному сенсі, а вона радше розмиває суб'єкт, позбавляє його стабільних координат, заганає в ілюзії: «Плинність, мобільність, ілюзорність – ось що значить бути цивілізованим. Варвари не подорожують, вони просто йдуть до мети або вчиняють набіги» [1, ст. 57]. Людина постає як хаотичний потік, який не конвертується у досвід. Має місце, те про що свого часу писали філософи-постмодерністи Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі, коли концептуалізували процес становлення (*becoming*) [5]. У *Бігунах* ми не маємо стабільних суб'єктів, а радше потоки, інтенсивності, які постійно

детериторіалізуються. Рух персонажів – це не просто переміщення у просторі, а радше *лінії втечі*, які водночас нікуди не ведуть. Це принципова відмінність від нарративу подорожі як трансформації з подальшою *ретериторіалізацією* про яку пишуть мислителі [5]. У О. Токарчук подорож стає формою існування, а не інструментом пізнання. Зло, від якого відбувається втеча, у тексті можна прочитати не як зовнішню силу, а як внутрішній вимір, як те, що в юнгіанській традиції називається тінню. Це ті аспекти себе, які витісняються, заперечуються, не приймаються. Рух у такому випадку стає механізмом уникнення: поки ти біжиш, ти не дивишся назад, не озирнешся всередину, але проблема полягає в тому, що від себе втекти неможливо. Тінь не зникає від того, що її ігнорують, а навпаки посилюється. У цьому сенсі письменниця підважує саму ідею руху як безумовного блага. Вона показує, що рух може бути не лише формою свободи, але й формою несвободи якщо він продиктований страхом, уникненням, небажанням зупинитися. І навпаки, зупинка, яка у західній культурі часто сприймається негативно, постає як акт мужності, можливість зустрічі, умова трансформації. Зупинитися означає дозволити собі побачити те, що у русі залишалося невидимим й це лякає: «*А потім, уже витираючись білим пухнастим рушником, подумав, що не такий уже він і впевнений у своєму бажанні досягти просвітлення. В одну коротку мить злякатися істини. Прошити світ зором, наче рентгеном, і побачити скелет Порожнечі*» [1, ст. 169].

Таким чином, *Бігуни* можна читати як своєрідне попередження сучасному людству, яке захоплене швидкістю, мобільністю, постійним рухом, ризикує втратити здатність до зупинки, а отже й до осмислень. Цей рух дедалі більше нагадує пришвидшення без контролю, де сама швидкість стає метою. Але будь-яка система, яка розганяється без можливості стабілізації, рано чи пізно досягає точки перегріву. У метафоричному сенсі можна сказати, що людина ризикує *перегоріти* у цьому надлишку динаміки, втратити зв'язок із собою, із власною екзистенцією. Людина за час свого існування дозволила *раціо* настільки себе поглинути, що вже давно перебуває в його полоні, забувши те ким є насправді: «*У давні часи боги були назвні, недосяжні й потойбічні, так само, як і їхні посланці – ангели й демони. Проте людське его вибухнуло і втягнуло в себе богів, розташувавши їх десь між гіпокампом і довгастим мозком, між шишковидною залозою та зоною Брока. Лише тут могли вижити боги – у тем-*

них тихих закутках людського тіла, у шпаринах мозку, у порожньому просторі між синапсами. Процес розбухання людського «я» дедалі нестримніший – однаковий вплив на дійсність має як правда, так і вигадка. Хто ще подорожує реальністю?» [1, ст. 174]. Саме тому текст польської письменниці привертає увагу до необхідності глибинного онтологічного переосмислення, бо йдеться не про відмову від руху, не про повернення до статичності як єдиного правильного стану, а про баланс сил, в якому важливе те й інше.

Проте парадокс полягає в тому, що поруч із цим гіперрухом у тексті постійно з'являється й мотив консервації, збереження, анатомічного фіксування. Історії про збережені органи, музеї, препарати, анатомічні колекції вводять іншу логіку – логіку статичності, але це не просто нерухомість, а радше заморожений рух. Тіло, зафіксоване у формаліні, є водночас абсолютно статичним і водночас носієм колишньої динаміки. Таким чином, статика в О. Токарчук виявляється не протилежністю руху, а його радикальною формою, а саме рухом, доведеним до межі і зупиненим у точці максимальної інтенсивності. Саме тому у східних практиках така велика увага приділяється станам зосередження, медитації, споглядання, тим моментам, коли рух призупиняється, коли потік свідомості не зникає, але перестає бути хаотичним і починає прояснюватися. Без цієї зупинки неможливе те, що можна назвати зустріччю з самим собою. Адже істинна природа людини не відкривається у постійному русі, у безперервному переключенні з одного об'єкта на інший. Вона відкривається тоді, коли цей рух сповільнюється настільки, що свідомість починає бачити власні механізми, власні страхи, власні ілюзії. Це момент, який можна описати через відому метафору Ф. Ніцше, коли він каже, що для того, щоб безодня почала дивитися на тебе, потрібно достатньо довго дивитися в неї. Але для цього необхідна сміливість зупинитись.

Однак логіка якою рухається О. Токарчук далі є досить інноваційною, так як вона не оцінює. Дихотомія правильно/хибно, позитивне/негативне, добре/погано, які є основою традиційних наративів, де рух отожднюється з розвитком, а зупинка зі стагнацією, занепадом, у творі відсутня. Натомість письменниця не лише вибудовує складну, багатовимірну *реляційну онтологію*, а й пропонує значно складнішу модель, у якій парі цієї пари розвиваються та розгортаються у різних режимах та інтенсивностях. Умовно кажучи вибудовується негативний і позитивний виміри,

або ж патологічний і гармонійний спектр. Саме такі флуктуації дозволяють О. Токарчук вийти за межі як традиційної дихотомії, так і спрощеної ідеї балансу й запропонувати глибоку онтологічну схему, у якій вирішальним стає не сам факт руху чи зупинки, а спосіб їхнього переживання і внутрішня якість цього досвіду. Через таку своєрідну варіаційну шкалу яка охоплює всі спектри досвіду ми розуміємо, що будь-який режим важливий, оскільки дає можливість проявлятися іншому діапазону якостей. Формуються певні екзистенційні траєкторії становлення, де має місце постійна зміна гами інтенсивності. Так у від'ємному прояві, який у тексті представлений надзвичайно переконливо, рух і статика втрачають свою природну функцію і перетворюються на деформовані, екзистенційно порожні стани. Рух позиціонується не як розвиток, не як відкритість до світу, а як втеча від себе, від необхідності зустрітися з своєю внутрішньою природою. Це той тип динаміки, який не має внутрішнього вектору, не інтегрує досвід, а навпаки розсіює його. Людина у такому русі постійно змінює місця, контексти, ролі, але ці зміни не призводять до трансформації; вони лише відсувають момент усвідомлення. Рух стає нескінченним процесом відкладання *хто я* на потім. Формується патологічний характер динаміки, що власне найяскравіше проявляється в самій назві твору *Бігуни*, як секти старообрядців, де рух перетворюється на своєрідну релігійну практику уникнення. Віра у те, що зло можна обійти, постійно перебуваючи у дорозі, є метафорою глибшої антропологічної установки: небажання зупинитися і побачити, що джерело тривоги не зовні, а всередині. Людина біжить, бо думає, що там десь краще: *«Багато хто вірить, ніби на мапі світу є досконала точка, в якій час і місце ідеально співіснують. Можливо, люди й вирушають із дому саме через віру в те, що будь-який рух, навіть хаотичний, збільшує шанси коли-небудь опинитися в такій точці. У потрібному місці в потрібний час. Скористатися нагодою, схопити мить за полу. І тоді шифр замка буде зламано, виграну комбінацію цифр вгадано, істину розкрито. Не прогавити, ковзати поверхнею випадку, випробувувати збіги обставин і знаки долі»* [1, ст. 157]. У цьому сенсі рух стає не лише фізичним, але й психологічним і онтологічним механізмом захисту. Проте не менш цікавою у цьому полі регресивних якостей постає й статика. Вона більше не є простором споглядання чи інтеграції, а перетворюється на стагнацію, застиглість, майже смерть. Символічним втіленням цього

стану є сцени з анатомічними колекціями, частинами тіл, збереженими у формальдегіді. Це радикальна форма статичності, де рух припинено остаточно, але разом із ним зникає і життєвість, і сенс. Такі образи створюють відчуття холодної, неживої стабільності, яка не має нічого спільного з гармонійним спокоєм. Це статика без потенціалу, без внутрішньої динаміки, це мертва фіксація. Таким чином виникає стан у якому онтологічна функція руху і зупинки паралізується, бо динаміка стає деструктивною, а статика стагнаційною. Вони перестають діяти як частини цілого, не перетікають з форми в форму, не створюють резонансу й ритму. Замість цього вони перетворюються на полюси-антагоністи між якими відкривається прірва людської екзистенції. Результатом стає втрата внутрішнього зв'язку з буттям як таким. Однак революційність тексту О. Токарчук полягає в тому, що вона не зупиняється й імпліцитно вводить в текст ще один вимір, у якому ці два базові модуси починають проявляти себе зовсім інакше. Рух перестає бути формою *ескапізму* й стає надлишком сил, творчим імпульсом, формою відкритості, розгортання потенціалу й такий прояв активності не заперечує зупинку, а навпаки розглядає її як невід'ємну фазу. Саме тому й статика в цій конфігурації радикально трансформує свою природу. Вона перестає бути стагнацією й постає простором потенційностей, *великою порожнею*, де форми з'являються й зникають. Однак ця порожнеча не відсутність, а можливість – стан, у якому ще нічого не визначено й тому може народитися щось нове, цілий світ. У цьому сенсі статика набуває майже космогонічного виміру: вона стає джерелом, із якого виникає динаміка, внутрішнім яке породжує зовнішнє: *«Ще я думаю, що світ – увесь той глобус – міститься всередині, у звивині мозку, у шишкоподібній залозі, він стоїть у горлі. Можна добряче кашлянути і виплюнути»* [1, ст. 58]. Ця ідея має очевидні паралелі зі східними філософськими традиціями, де порожнеча (*шуньята* у буддизмі, *у-вей* у даосизмі) розуміється не як ніщо, а як основа всього. У такій перспективі зупинка є не кінцем, а початком, вона створює умови для прояву. І саме у цій зупинці рух знаходить свій сенс, оскільки стає не хаотичним переміщенням, а вираженням внутрішньої гармонії. Зрештою й сама О. Токарчук пише про це й в такому аспекті.

Отже, плюсовий прояв статичності й динаміки дає можливість людині синхронізувати ритми, ввійти в стан резонансу не лише на соціальному рівні, але й як екзистенційне співналаштування

зі світом. Ключовим моментом є те, що переходи між цими станами плюсу й мінусу є як зовнішніми так і внутрішніми одночасно, де зміни обставин, середовища, локацій корелюється з внутрішніми станами суб'єкта: *«Коли я вирушаю в подорож, то зникаю з мап. Ніхто не знає, де я. В точці, з якої я вийшла, чи в точці, до якої пряму? Чи існує щось «поміж»? Чи я схожа на той втрачений день, коли летиш на схід? Чи на віднайдену ніч, коли летиш на захід? Чи я підвладна тому закону, яким так пишеться квантова фізика, – що частинка може перебувати одночасно у двох місцях? Чи іншому, про який ми ще не знаємо і якого ще не доведено, – що можна подвійно не існувати в одному місці?»* [1, ст. 57]. І власне цей тумблер-перемикач, де людина спроможна відрефлексовувати свої стани, а головне врівноважувати їх, нейтралізувати дисбаланс, знаходиться в зонах лімінальності, перехідному просторі. Згаданий вимір у зовнішньому світі матеріалізується в різних транзитних зонах вокзалів, аеропортів, далеких подорожей й подібне, коли людська ідентичність намить призупиняється, вона немов зникає, людина стає частинкою великого *Ніщо*: *«Гадаю, що таких, як я, багато. Зниклих, неприсутніх. Вони зненацька виникають у терміналах прильотів і починають існувати, коли прикордонники ставлять їм у паспорт штамп або коли гречний порт'є в готелі вручає їм ключ. Без сумніву, вони вже збагнули власну непостійність, залежність від місць, пір дня, мов, міст і їхнього клімату»* [1, ст. 57].

Висновки. Твір *Бігуни* О. Токарчук – це глибока антропологічна і онтологічна рефлексія, яка виходить далеко за межі конкретного сюжету. Він показує, що проблема сучасної людини полягає не у надлишку руху як такого, а у втраті здатності до ритму, до переходу між станами. Як результат, саме ця втрата перетворює динаміку на втечу, а статичну – на застій. Заразом текст відкриває можливість іншого бачення, де статика vs. динаміка не стільки дихотомічна пара в традиційному сенсі ієрархії, скільки справжня екологія буття, в яких ці на перший погляд полярні стани розливаються безмежним діапазоном потенційностей. Рух стає творчим актом, а зупинка – простором народження. Разом вони формують цілісність, у якій життя перестає бути хаосом чи мертвою фіксацією, і постає як процес, що постійно оновлюється через взаємодію цих двох начал. І саме у цьому процесі, у цьому тонкому балансі між динамікою і статикою, і розгортається справжня можливість людської екзистенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Токарчук О. Бігуни / пер. з пол. Остапа Сливинського. Київ : Темпора, 2019. 416 с.
2. Adey P. Aerial Life: Spaces, Mobilities, Affects. Chichester : Wiley-Blackwell, 2010. 256 p.
3. Adey P. Mobility. London; New York : Routledge, 2010. 239 p.
4. Cresswell T. On the Move: Mobility in the Modern Western World. New York : Routledge, 2006. 327 p.
5. Deleuze, G., Guattari, F. A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia / transl. by B. Massumi. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1987. 716 p.
6. Han B.-C. The Disappearance of Rituals: A Topology of the Present. Cambridge : Polity Press, 2020. 96 p.
7. Han B.-C. The Transparency Society. Stanford : Stanford University Press, 2015. 96 p.
8. Honoré C. In Praise of Slow: How a Worldwide Movement is Challenging the Cult of Speed. London : Orion Books, 2004. 336 p.
9. Īśvarakṛṣṇa. Sāṃkhya Kārikā. Delhi : Motilal Banarsidass, 1969. 120 p.
10. Jullien F. A Treatise on Efficacy: Between Western and Chinese Thinking. Honolulu : University of Hawai'i Press, 2004. 288 p.
11. Laozi. Tao Te Ching. London : Penguin Classics, 1963. 160 p.
12. Parks V., Timms J. Slow Living. London : Hodder & Stoughton, 2006. 192 p.
13. Patañjali. The Yoga Sutras of Patañjali. New York : North Point Press, 2009. 144 p.
14. Rosa H. Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World. Cambridge : Polity Press, 2019. 576 p.
15. Rosa H. Social Acceleration: A New Theory of Modernity. New York : Columbia University Press, 2013. 512 p.
16. Stiegler B. Automatic Society. Vol. 1: The Future of Work. Cambridge : Polity Press, 2016. 240 p.
17. Stiegler B. Technics and Time, 1: The Fault of Epimetheus. Stanford : Stanford University Press, 1998. 336 p.
18. Stiegler B. Technics and Time, 2: Disorientation. Stanford : Stanford University Press, 2009. 304 p.
19. Stiegler B. Technics and Time, 3: Cinematic Time and the Question of Malaise. Stanford : Stanford University Press, 2011. 344 p.
20. Suzuki D. T. The Way of Zen. New York : Pantheon Books, 1957. 304 p.
21. Urry J. Mobilities. Cambridge : Polity Press, 2007. 335 p.
22. Vermeulen T., van den Akker R. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. 2010. Vol. 2. P. 1-14.
23. Virilio P. Speed and Politics. New York : Semiotext(e), 1986. 160 p.
24. Virilio P. The Aesthetics of Disappearance. New York : Semiotext(e), 1991. 128 p.
25. Virilio P. The Information Bomb. London; New York : Verso, 2000. 176 p.
26. Virilio P. The Original Accident. Cambridge : Polity Press, 2007. 120 p.
27. Wajcman J. Pressed for Time: The Acceleration of Life in Digital Capitalism. Chicago : University of Chicago Press, 2015. 224 p.
28. Watts A. The Way of Zen. New York : Pantheon Books, 1957. 320 p.
29. Watts A. The Wisdom of Insecurity: A Message for an Age of Anxiety. New York : Pantheon Books, 1951. 152 p.
30. Śaṅkara. A Thousand Teachings: The Upadeśasāhasrī. Albany : SUNY Press, 1992. 400 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026